

AKADEMIK DR. BRATKO KREFT

(11. 2. 1905–17. 7. 1996)

Dr. Bratko Kreft, starosta Slovenske akademije znanosti in umetnosti, je po daljši bolezni sklenil svoj življenjski krog. Z njegovim odhodom se je sklenil tudi krog tiste generacije slovenskih pisateljev in razumnikov sploh, ki jo je navdihovala in vodila univerzalna ideja tako v umetnosti kot v družbeni misli. Prav Kreft je bil eden njenih najbolj značilnih predstavnikov, pripovednik, dramatik, režiser, dramaturg, esejist, urednik, profesor, humanist v najzlahtnejšem pomenu besede.

Izjemnost te širine, ki ji lahko dodamo še literarno znanstveno dejavnost, se nam zdi, ob njegovi smrti, najbrž še bolj presenetljiva, kot se nam je zdela za njegovega življenja, kajti prav novica o smrti znane osebnosti, in dr. Kreft je taka osebnost nedvomno bil, je najbolj zgoščen, naravnost nagonsko avtentičen trenutek naše zavesti: v enem samem preblisku spomina skušamo v njem ugledati celovitost pokojnikovega življenja in dela, njuno vrednost in pomen, presoditi živost ali odmiranje tistega, kar za takšno osebnostjo ostaja ali že bledi v pozabo.

Ujeti v takšen trenutek spomina in presoje bi lahko rekli, da je bil Bratko Kreft totalna umetniška in kulturna osebnost, doma na vseh področjih, sposoben celo v istem žanru največjega razpona, kot denimo v dramatik in na eni strani Celjski grofje in Kreature, na drugi Kranjski komedijanti. Zato je seveda zelo tvegano ocenjevati, kar se je v preteklosti pogostokrat dogajalo, umetniški domet in kulturniško odmevnost Bratka Krefta po eni sami zvrsti, tisti pač, ki je predmet trenutnega kritikovega zanimanja. Kreft je, kot rečeno, celovita osebnost v pravem pomenu besede. In ne samo po tem, kar je napisal, ampak tudi po tem, kako je živel, za kaj in kako se je kot človek določenega prepričanja bojeval in si prizadeval vplivati na skupno slovensko kulturno in nacionalno zavest. Celo njegov temperament, bolj viharan kot vihrav (Proti vetru za vihar, značilen naslov ene njegovih knjig), je že od začetka bil in ostaja neovrgljiva poteza njegove osebnosti.

Za Bratka Krefta bi lahko zapisali, da je bil med slovenskimi pisatelji med svetovnjima vojnoma, tako kot Krleža na Hrvaškem (ki je bil Kreftu tudi vzornik), tipičen predstavnik leve orientacije, nezastrito angažiran za idealistično pravičniški svet prihodnosti, vendar ves čas tudi za svobodo in za človekovo dostojanstvo sploh, zaradi česar se je znašel, skupaj s Krležo in nekaterimi drugimi, v dokaj resnem in nevarnem konfliktu znotraj ideologije, ki ji je tudi sam pripadal. V literarni in politični zgodovini je to ostro ideološko soočanje znano kot »spopad na književni levici«.

Del slovenske literarne zgodovine uvršča Bratko Krefta v slovensko različico soerealizma. Kolikor to oznako sprejmemo, je vendarle treba dodati vsaj kratko pojasnilo, če že ne ugovor ob misli, kako na slabem glasu, umetniško in idejno, je soerealizem pri nas in v svetu. Pri Bratku Kreftu je le treba poudariti, da je domala vsa njegova ustvarjalnost – še zlasti pa njegovo delo v gledališču – naraven in srečen spoj dveh ustvarjalnih prijemov in dveh mišljenjskih pozicij, ki ne hodita zmerom v štric, še zlasti pa ne med avtorji sorealistične proveniencije: pri Kreftu sta namreč večinoma v sozvočju umetniški avantgardizem in revolucionarna socialna misel. Zato se ne gre čuditi, da se je sam zmerom čutil tako blizu Srečku Kosovelu, čeprav ne gre prezreti, da je pri pesniku s Krasa večji poudarek na avantgardizmu, pri Kreftu pa na revolucionarni socialni misli. Zagotovo je opazna razlika tudi v umetniški moči enega in drugega avtorja. Oba pa sta sodila in še zmerom sodita v estetski in miselni kontekst dobrega in pomembnega dela sočasne evropske literature. Ko je bil Bratko Kreft stalni režiser v Drami Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, so mu naravnost kri pili z vsiljevanjem najbolj cenenega, provincialnega repertoarja (predstave za blagajno, kot to vrsto programa označuje akademik Dušan Moravec v svoji študiji o Kreftovi režiserski dejavnosti, ki jo objavljamo v tej številki) in si je mladi režiser Kreft le z največjo muko izbojeval nekaj besedil, ki so vnašale evropskega duha v zatohlost tedanje slovenske gledališke kulture, ki zaradi gmotnih razmer ni mogla, včasih pa si tudi ni upala, izzivati nizke ravni občinstva in je pretirano stregla njenemu okusu, čeprav sta bili takrat na čelu Drame dve taki markantni osebnosti kot Pavel Golia in Oton Župančič. Kreft pa je hotel prav obratno: izzivati, prevzgjajati, usmerjati in osveščati slovensko kulturno javnost, morda ne bo preveč, tudi z mislijo na Kreftove ambicije in ambicioznost, če rečemo kar slovenski narod.

Nedvomno pripada tudi Bratko Kreft svoji dobi. Vendar je treba takoj dodati: brez njegove kreativne osebnosti bi bila ta doba v naši zavesti izkrivljena, morda že kar pohabljenjena. Čeprav je čas, ki ga živimo, vsak dan bolj pragmatičen in je v tem pragmatizmu na vseh področjih, tudi v kulturi in umetnosti, vse bolj šibak tudi naš zgodovinski spomin, ostaja dejstvo, da smo vsi, posamezniki in narod, dediči prejšnjega. Brez te zavesti o preteklem tudi ne bomo razumeli velikanskih zgodovinskih in civilizacijskih sprememb, skozi katere je šel in še stopa slovenski narod. Akademik dr. Bratko Kreft je bil eden tistih, ki je z vsem svojim življenjem in delom pomagal v svojem času utirati to pot, predvsem pa se je ves svoj dolgi vek pošteno in s prepričanjem bojeval proti nevarnim, starim in novim ožinam in zožitvam na tej poti.